

บทที่ 3

นาม อชันตะ

นาม ที่ผันวิภัตตินามได้ในภาษาสันสกฤตมี 4 คือ นามนาม คุณนาม สรรพนาม และสังขยา แต่ในที่นี้จะกล่าวเฉพาะนาม 3 ข้างต้น จะแยกกล่าวสังขยาไว้อีกแผนกหนึ่ง ดังนี้

3.1 นามศัพท์ (Nāmasabda)

นามศัพท์ ในภาษาสันสกฤตแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ

- 1) นามนาม (วิเศษยศัพท์ -Nouns) ได้แก่นามที่เป็นคำเรียก คน สัตว์ และสิ่งของเป็นต้น
- 2) คุณนาม หรือคุณศัพท์ (วิเศษณศัพท์ -Adjectives) ได้แก่นามที่แสดงลักษณะของนาม นามให้ปรากฏว่านามนามนั้น ดี ชั่ว สูง ต่ำ เป็นต้น
- 3) สรรพนาม (สรุทศัพท์ -Pronouns) ได้แก่นามที่ใช้แทนนามนามที่เคยกล่าวมาแล้ว และใช้แทนเรียกชื่อในเวลาสนทนา

บทนามเหล่านี้ (รวมทั้งสังขยาด้วย) มีส่วนประกอบสำคัญที่ต้องทราบ คือ ลิงค์, พจน์, การันต์ และวิภัติ

- ลิงค์ (ลิงค -Genders) ในภาษาสันสกฤต แบ่งออกได้เป็น 3 ประเภท คือ
 - ✓ ปุลงิงค์ (ปุลงิงค -Masculine) บ่งถึงเพศชายโดยกำเนิดหรือโดยสมมติ
 - ✓ สตรีลิงค์ (สตรีลิงค -Feminine) บ่งถึงเพศหญิงโดยกำเนิดหรือโดยสมมติ
 - ✓ นปุงสลิงค์ (นปุงสลิงค -Neuter) มิใช่เพศชายมิใช่เพศหญิง
นามนามรูปเดียวแต่เป็นสองลิงค์ก็มี เช่น โคปา [คนเลี้ยงโค], สุธิ [นักปราชญ์], โทสุ [แขน] เป็นปุลงิงค์และสตรีลิงค์ ชาติฤ [พระพรหม], อุทญจ [ทิศเหนือ] เป็นปุลงิงค์และนปุงสลิงค์เป็นต้น
- พจน์ (Numbers) หรือ วจนะ ในภาษาสันสกฤตแบ่งเป็น 3 คือ
 - ✓ เอกพจน์ (Singular) บ่งจำนวนหรือสิ่งเดียว
 - ✓ ทวิพจน์ (Dual) บ่งจำนวนสอง และ
 - ✓ พหูพจน์ (Plural) บ่งจำนวนตั้งแต่ 3 ขึ้นไป
- การันต์ (การานุต-Nouns Ending) หมายถึง เสียงหรืออักษรที่สุดแห่งศัพท์ ในนามศัพท์ มีการันต์ 2 ประเภทคือ

- ✓ **สระการันต์** คือ ศัพท์ที่มีอักษรที่สุดศัพท์เป็นสระ เรียกว่า “**อชนุต**” อาทิเช่น เทว, อคฺนิ, มธุ, กถา, ปีตฤ (deva, agni, madhu, kathā, pitṛ) มีสระ อ, อิ, อุ, อา, ฤ (-a, -i, -u, -ā, -ṛ) เป็นที่สุดตามลำดับ
- ✓ **พยัญชนะการันต์** คือ ศัพท์ที่มีอักษรที่สุดศัพท์เป็นพยัญชนะ เรียกว่า “**หลนุต**” อาทิเช่น มรุต, ราชน, วณิษ, อาปท (marut, rājan, vaṇij, āpad) มีพยัญชนะ ต, น, ช, ท (-t, -n, -j, -d) เป็นที่สุดตามลำดับ

● **วิภक्ति** (วิภक्ति) ในภาษาสันสกฤตมีวิภक्ति อยู่ 2 ประเภท คือ **สุพนุต** และ **ติงนุต**

- ✓ **สุพนุต** หรือเรียกง่ายๆ ว่า **สุปวิภक्ति** (วิภक्तिปรตย -Case Endings) คือวิภक्तिที่ใช้ผันคำนามทั่วไป คุณนาม สรรพนาม และสังขยาหรือจำนวนนับ
- ✓ **ติงนุต** หรือเรียกง่ายๆ ว่า **ติงวิภक्ति** (บุรุษปรตย -Personal Endings) คือวิภक्तिที่ใช้ผันกริยาหลัก หรือที่เรียกว่า กริยาอาชยาด หรือ ลการ มี 10 หมวด โดยแต่ละหมวดจะแบ่งวิภक्तिเป็น 2 ฝ่าย (บท) ได้แก่ **ปรัสไมบท** และ **อาตมเนบท**

เฉพาะในบทนี้จะกล่าวแต่วิภक्तिนาม คือ **สุพนุต** หรือ **สุปวิภक्ति** อย่างเดียว ส่วน **วิภक्तिกริยา** คือ **ติงนุต** หรือ **ติงวิภक्ति** จะได้กล่าวต่อไปข้างหน้า

3.2 วิภक्तिนาม และการก (หน้าที่)

3.2.1 **วิภक्तिนาม หรือ สุปวิภक्ति** (สุพนุต -Case Endings) มีทั้งหมด 21 รูป โดยแบ่งเป็น 8 วิภक्ति (แต่วิภक्तिที่ 1 กับ 8 ใช้รูปวิภक्तिร่วมกัน) และแต่ละวิภक्तिแบ่งออกเป็น 3 พจน์ (เอกพจน์, ทวิพจน์, พหุพจน์) จึงมี 21 รูป ($7 \times 3 = 21$) ดังนี้

(ใช้ผันคำนาม รวมถึงสรรพนาม คุณนามและจำนวนเลขด้วย)

สุปวิภक्ति ตารางที่ 1 : ใช้สำหรับ ปุงลิงค์และสตรีลิงค์

วิภक्ति	เอกพจน์		ทวิพจน์		พหุพจน์	
ปुरुธมา	ส	स्	เอ	औ	अस्	अस्
ทวิติยา	अम्	अम्	เอ	औ	अस्	अस्
तฤติยา	आ	आ	ग्याम्	भ्याम्	गिस्	भिस्
जदुरुठी	ए	ए	ग्याम्	भ्याम्	ग्यस्	भ्यस्
पनुजमी	अस्	अस्	ग्याम्	भ्याम्	ग्यस्	भ्यस्
भ्युत्ती	अस्	अस्	ओस्	ओस्	आम्	आम्
सपुत्ती	इ	इ	ओस्	ओस्	स्	सु

สุปวิภัक्ति ตารางที่ 2 : สำหรับ นปุงสกลิงค์

ในนปุงสกลิงค์ มีวิภัक्तिที่ผันแตกต่างจาก ปุงสกลิงค์ 2 วิภัक्ति คือ

วิภัक्ति	เอกพจน์	ทวิพจน์	พหูพจน์
ปรथมา	म् म्	ई ई	อิ इ
ทุติया	म् म्	ई ई	อิ इ
ตตुติया-स्पत्मी	เหมือนตารางที่ 1		

3.2.2 การกร : หน้าที่ การกรทั้ง 8 นั้นมีหน้าที่และคำแปลดังนี้

ตารางสรุป คำนามที่ผันแล้วด้วย สุป วิภัक्ति พร้อมหน้าที่และคำแปล

วิภัक्तिที่	หน้าที่ในประโยค	คำแปล
1 ปรथมา (Nominative)	ประธาน	- (อ. = อันว่า)
2 ทุติया (Accusative)	กรรม	ซึ่ง, สู, ยัง, ลิ่น
3 ตตुติया (Instrumental)	คำเชื่อมความ บ่งบอกถึงเครื่องมือ อุปกรณ์	ด้วย, โดย, เพราะ, สาเหตุ
4 จตุรुठी (Dative)	คำเชื่อมความ บ่งบอกถึงผู้รับ การมอบให้	แก่, เพื่อ, ต่อ
5 ปญจमी (Ablative)	คำเชื่อมความ บ่งบอกถึงที่มา สาเหตุ	แต่, จาก, เพราะ, เหตุ
6 ชษुठी (Genitive)	คำเชื่อมความ บ่งบอกถึงความเป็นเจ้าของ	ของ, แห่ง
7 स्पत्मी (Locative)	คำเชื่อมความ บ่งบอกถึงสถานที่ กาลเวลา	ใน, บน, ใกล้, เหนือ, เมื่อ
8 सम्पोठन (Vocative)	คำเชื่อมความ บ่งบอกถึงคำทักทาย	แน่ะ, เอ๊ย, ข้าแต่, ดูก่อน,

หมายเหตุ ที่เป็นทวิพจน์ ให้เติมคำว่า “.....ทั้งสอง” ส่วนพหูพจน์ ให้เติมคำว่า “.....ทั้งหลาย” ต่อท้าย

ตัวอย่าง : การประกอบวิภัक्ति และคำแปลของการกรต่างๆ เช่น (แปลตามลำดับเลขยก)

ครामे² कन्याः¹ फलेभ्यो⁵ वनं⁴ गच्छन्ति³

grāme kanyāḥ phalebhyo vanam gacchanti

ग्रामे कन्याः फलेभ्यो वनं गच्छन्ति

หญิงสาวทั้งหลาย¹ ในหมู่บ้าน² ย่อมไป³ สูป่า⁴
เพื่อผลไม้ทั้งหลาย⁵

Sanskrit Tip 5

คำนามภาษาสันสกฤต มี 3 พจน์ 3 เพศ สังเกตได้ที่ท้ายคำ

การกร : หน้าที่ หรือบุรพบทเชื่อมความภาษาสันสกฤต สังเกตได้ที่ท้ายคำ

การผันคำนาม “อชันตะ”

3.3 การผัน อ (a), อิ (i), อุ (u) การันต์ ในปุงลิงค์

เทว [เทวดา] เป็น ปุงลิงค์ อ (a) การันต์ ผันทั้ง 8 วิภक्ति ได้ดังนี้

วิภक्ति	เอกพจน์		ทวีพจน์		พหูพจน์	
ปรथมา	เทวส	देवस्	เทวา	देवौ	เทवास	देवास्
ทวิติยา	เทวม	देवम्		..	เทวาน	देवान्
ตฤติยา	เทเวน	देवेन	เทวากฺยาม	देवाभ्याम्	เทไวส	देवैस्
จตุรฺถี	เทวาย	देवाय		..	เทเวภยส	देवेभ्यस्
ปณฺจมี	เทวาต	देवात्	
ษษฺฐี	เทวสฺย	देवस्य	เทวโยส	देवयोस्	เทวานาม	देवानाम्
สप्तมิ	เทเว	देवे		..	เทเวषु	देवेषु
ส.ปรथมา	เทว	देव	ผันเหมือน ปรथมา			

หมายเหตุ

1. ส (स् / s) และ ร (र् / r) ที่อยู่ท้ายศัพท์ เมื่อนำไปใช้ต้องผ่านกฎสนธิ โดยเปลี่ยนเป็น วิสฺระ (-ะ / -ः / -h) เสมอ
2. ส ที่มีพยัญชนะ ก, ฐ, ฏ (k, r, l) หรือสระทั้งหมด **ยกเว้น อ อา (a, ā)** อยู่ข้างหน้า ให้เปลี่ยน ส เป็น ษ (s > ṣ) : ดูการผัน **สप्तมิ**. **พหูพจน์** เทียบเคียง
3. การผันวิภक्तिนาม มี **อ (a)** การันต์ ปุงลิงค์เป็นตัวแรก ผู้ศึกษาควรท่องจำเป็นแบบไว้ จะเป็นการเริ่มต้นที่ดี หรืออาจท่องจำวิภक्तिสำเร็จรูป **อ (a)** การันต์ ปุงลิงค์ ดังนี้

วิภक्तिสำเร็จรูป **อ (a)** การันต์ ปุงลิงค์ (สังเกตอักษรโรมันจะเห็นได้ชัดเจนกว่า)

วิภक्ति	เอกพจน์		ทวีพจน์		พหูพจน์	
ปรथมา	อส	as	เอา	au	อาส	ās
ทวิติยา	อม	am	เอา	au	อาน	ān
ตฤติยา	เอน	ena	เอากฺยาม	ābhyām	ไอส	ais
จตุรฺถี	อาย	āya		..	เอภยส	ebhyas
ปณฺจมี	อาต	āt	
ษษฺฐี	อสฺย	asya	อโยส	ayos	อานาม	ānām
สप्तมิ	เอ	e		..	เอษุ	eṣu
ส.ปรथมา		-	ผันเหมือน ปรथมา			

ศัพท์ต่อไปนี้ผันอย่าง “เทว [เทวดา]” เช่น

ไทย	เทวนาครี	โรมัน	ความหมาย
คช	गज	gaja	ช้าง
นร	नर	nara	คน
ชน	जन	jana	ชน, ประชาชน (พหูพจน์)
บุตร	पुत्र	putra	ลูกชาย, บุตร
คฺรाम	ग्राम	grāma	หมู่บ้าน
นฤป	नृप	nṛpa	พระเจ้าแผ่นดิน
หฺสฺต	हस्त	hasta	มือ
คฺนฺธ	गन्ध	gandha	กลิ่น
กฏ	कट	kaṭa	เลื้อ
พาล	बाल	bāla	เด็ก
มารุค	मार्ग	mārga	ทาง
ศร	शर	śara	ลูกศร
เมฆ	मेघ	megha	เมฆ
วृक्ष	वृक्ष	vṛkṣa	ต้นไม้
กษตฺริย	क्षत्रिय	kṣatriya	นักรบ, กษัตริย์ (วรรณะ)
คิขร	शिखर	śikhara	ยอดเขา
โกป	कोप	kopa	ความโกรธ
คิษฺย	शिष्य	śiṣya	ศิษย์, ผู้ฟังสอน
อฺกฺษ	अक्ष	akṣa	ลูกเต๋า, ลูกบาศก์
อฺธรม	अधर्म	adharma	อธรรม
อศฺว	अश्व	aśva	ม้า
สฺวรฺค	स्वर्ग	svarga	สวรรค์
ศรณ	शरण	śaraṇa	ที่พึ่ง
พฺรหฺมณ	ब्रह्मण	brāhmaṇa	พราหมณ์
ศฺูทฺร	शूद्र	śūdra	ศูทร (วรรณะ)

คำอธิบายเพิ่มเติม

❖ ตารางนี้ใช้สำหรับผันศัพท์ซึ่งเป็นคำนาม **อ (a)** การันต์ ปุงลิงค์ปกติทุกตัว รวมทั้งใช้ผันคุณศัพท์ ที่ลงท้ายด้วย **อ (a)** การันต์ ปุงลิงค์ ด้วย

अक्षर [फ] है प्लुटिङ्क ऑ (i) कऱरन्ट धनङ्ग 8 वरिक्तु इडङ्गु

वरिक्तु	ऐकषङ्ग	थरुषङ्ग	षुषङ्ग
डुरठडु	अकुरनुसु अङ्गुसु	अकुरनु अङ्गु	अकुरनुषु अङ्गुसु
थुरुतुडुथु	अकुरनुडु अङ्गुडु	॥	अकुरनुडु अङ्गुनु
तुतुतुडुथु	अकुरनुनु अङ्गुनु	अकुरनुनुषु अङ्गुनुषु	अकुरनुनुषु अङ्गुनुषु
ऑतुरुतु	अकुरनुऐ अङ्गुऐ	॥	अकुरनुनुषु अङ्गुनुषु
डलङुडुडु	अकुरनुऐसु अङ्गुऐसु	॥	॥
षषुषुषु	॥	अकुरनुऐसु अङ्गुऐसु	अकुरनुनुषु अङ्गुनुषु
सडतुडुडु	अकुरनुऐ अङ्गुऐ	॥	अकुरनुषु अङ्गुषु
सं.डुरठडु	अकुरनुऐ अङ्गुऐ	धनङ्गुऐठुठु डुरठडु	

कषुषुठुठुठुधनङ्गुऐठुठु “अक्षर [फ]” ऐठु

थुऐ	ठुऐठुनुकरु	रुऐधन	कुरवुठुठुठु
अरु	अरु	ari	ऐषुतुकेक
असु	असु	asi	तुडुडु
कुरु	कुरु	kavi	कुरु
कुरु	गुरु	giri	गुरुऐषु
थुरु	थुरु	hari	ऐषुतुकनु, षुरुथुरु
डुडुनु	डुडुनु	pāṇi	डुडु (डुडुडुडु)
तुषु	रुषु	r̥ṣi	तुषु
अतुठु	उदधु	udadhi	थुऐऐ
डुनु	डुनु	maṇi	कुरुवुडुडु
असु	असु	ali	डुङ्गु
डुनु	डुनु	muni	डुनु
रुडु	रुडु	rāśi	कुरुकुरु, 30° कुरुठुठुठुडुडु
रुडुडु	रुडुडु	raśmi	रुडुडुडु, ऐषुतुक
सनुठु	सनुधु	sandhi	सनुठु, ऐषुतुकतुठु
नुनु	नुनु	nābhi	सुडुडेठु, तुरुठुगलुग
वरुठु	वरुधु	vidhi	वरुठु
नुनुडुतु	नुनुडुतु	nṛpati	षुरुऐषुतुकुधनङ्गुऐठुठु

पक्ष [सत्त्वलैंग्य] เป็น पुंसलिंग् अ (u) कार्णन्तं पङ्क्तं 8 वक्रित्तिं द्दिङ्गम्

वक्रित्ति	अक्षरञ्ज	वक्रित्ति	पङ्क्तञ्ज
प्रथमा	पक्ष् पक्ष्	पक्ष् पक्ष्	पक्ष्वस् पक्ष्वस्
तृतीया	पक्षम् पक्षम्	..	पक्षन् पक्षन्
दुतीया	पक्षणा पक्षणा	पक्षणाम् पक्षणाम्	पक्षणिष् पक्षणिष्
अद्वितीया	पक्षवे पक्षवे	..	पक्षव्यस् पक्षव्यस्
अनुञ्जा	पक्षेष् पक्षेष्
अनुञ्ज	..	पक्षिष् पक्षिष्	पक्षिष् पक्षिष्
अनुञ्ज	पक्षेष् पक्षेष्	..	पक्षिष् पक्षिष्
अनुञ्ज	पक्षेष् पक्षेष्

द्वितीयापङ्क्त्याम् "पक्ष् [सत्त्वलैंग्य]"

तु	वक्रित्ति	वक्रित्ति	अर्थ
कु	गुरु	guru	कु
वयु	वायु	vāyu	लड
आनु	आनु	bhānu	दवडदव
डुदु	डुदु	mṛtyu	दवडदव
वशु	वशु	viṣṇu	वशुवशु
अकु	अकु, अकु	paraśu	अकु
अकु	अकु	śatru	अकु, अकु
वकु	वकु	bāhu	अकु
अकु	अकु	bindu	अकु, अकु
अकु	अकु	dhātu	अकु
अकु	अकु	pāmsu	अकु
अकु	अकु	bhikṣu	अकु, अकु
अकु	अकु	sādhu	अकु
अकु	अकु	sūnu	अकु
अकु	अकु	śiśu	अकु
अकु	अकु	ripu	अकु
अकु	अकु	iṣu	अकु

3.4 การผัน อ (a), อิ (i), อุ (u) การันต์ ในนปุงสกสิงค์

ผล [ผลไม้] เป็น นปุงสกสิงค์ อ (a) การันต์ ผันทั้ง 8 วิภक्ति ได้ดังนี้

วิภक्ति	เอกพจน์		ทวิพจน์		พหูพจน์	
ปฺรธมา	ผลम्	फलम्	ผลे	फले	ผลानि	फलानि
ทฺวิติยา	,,		,,		,,	
ตฺฤติยา	फलेन	फलेन	फलभ्याम्	फलभ्याम्	फलैस्	फलैस्
จตุรฺถी	फलान्	फलान्	,,		फलैः	फलैः
पञ्चमी	फलान्	फलान्	,,		,,	
षष्ठी	फलस्य	फलस्य	फलैः	फलैः	फलानाम्	फलानाम्
सप्तमी	फले	फले	,,		फलैः	फलैः
सं.ปฺรธमा	फल	फल	ผันเหมือน ปฺรธมา			

ข้อสังเกต

❖ อ (a) การันต์ นปุงสกสิงค์ แจกเหมือน อ (a) การันต์ ปุงสิงค์ (ตัวเอน) ทุกประการ ต่างกันเพียง ปฺรธมา., ทฺวิติยา. และ सं.ปฺรธมา. เท่านั้น (ดูอักษรดำทึบ)

ศัพท์ต่อไปนี้ผันอย่าง “ผล [ผลไม้]”

ไทย	เทวนาครี	โรมัน	ความหมาย
เนตร	नेत्र	netra	ตา
मुख	मुख	mukha	ปาก, หน้า
บุญ	पुण्य	punya	บุญ
รามายณ	रामायण	rāmāyaṇa	รามายณะ
รูปก	रूपक	rūpaka	เงิน
สุวรรณ	सुवर्ण	suvarṇa	ทองคำ
กल्याณ	कल्याण	kalyāṇa	ความดีงาม, การพ้นทุกข์
ไธรย	धैर्य	dhairya	ความมั่นคง, ความแน่วแน่
พล	बल	bala	แรง, กำลัง
วน	वन	vana	ป่า
ศาสตร์	शास्त्र	śāstra	วิชาการ, ตำรา
हित	हित	hita	ประโยชน์
ทุกข์	दुःख	duḥkha	ความทุกข์

वारि [नूँ] เป็น นปुंसกลिङ्गि च (i) कार्णन्तं पञ्चतन्त्रं 8 विकृतिः इति

विकृति	एकपदं	द्विपदं	पुनपदं
प्रथमा	वारि वारि	वारिणी वारिणी	वारिणी वारिणी
द्वितीया	”	”	”
तृतीया	वारिणा वारिणा	वारिण्यम् वारिभ्याम्	वारिण्यम् वारिभ्यम्
चतुर्थी	वारिणे वारिणे	”	वारिण्यम् वारिभ्यम्
पञ्चमी	वारिण्यम् वारिण्यम्	”	”
षष्ठी	”	वारिण्यम् वारिण्यम्	वारिण्यम् वारिण्यम्
सप्तमी	वारिणि वारिणि	”	वारिण्यम् वारिण्यम्
सं.प्रथमा	वारि / वारे वारि / वारे	पञ्चतन्त्रं प्रथमा	

उदाहरणः : नाम च (i) कार्णन्तं नपुंसग्लिङ्गि अन्यैः पञ्चतन्त्रं यकवैतन्त्र्यद्वयान्तं पञ्चतन्त्रं च

तृ च [नमसं, नमपर्य्यव] เป็น นपुंसग्लिङ्गि च (i) कार्णन्तं चित्तं इति

विकृति	एकपदं	द्विपदं	पुनपदं
प्रथमा	तृ दधि	तृणि दधिनि	तृणि दधिनि
द्वितीया	”	”	”
तृतीया	तृणा दधिना	तृण्यम् दधिभ्याम्	तृण्यम् दधिभ्यम्
चतुर्थी	तृणे दधिने	”	तृण्यम् दधिभ्यम्
पञ्चमी	तृण्यम् दधिभ्यम्	”	”
षष्ठी	”	तृण्यम् दधिभ्यम्	तृण्यम् दधिभ्यम्
सप्तमी	तृणि दधिनि तृणि दधिनि	”	तृण्यम् दधिभ्यम्
सं.प्रथमा	तृ / तृणि दधि / दधि	पञ्चतन्त्रं प्रथमा	

उदाहरणः : चित्तं चित्तं चित्तं “तृ [नमसं, नमपर्य्यव]” च

तृ	तृणादृ	रुमन्	कवामथमा
अस्थि	अस्थि	asthi	करुणु
अकथि	अकथि	sakthi	अकथि
अक्षि	अक्षि	akṣi	अक्षि

มธ [น้ำผึ้ง] เป็น นปฺงสกลิงค์ อุ (u) การันต์ ผันทั้ง 8 วิภक्ति ได้ดังนี้

วิภक्ति	เอกพจน์		ทวิพจน์		พหูพจน์	
ปรथมา	มธ	มधु	มธुนี้	มधुनी	มธुनि	มधुनि
ทวิติยา	"		"		"	
ตฤติยา	มธุนา	मधुना	मधुणाम्	मधु-याम्	मधुगिः	मधुभिः
จตุรฺธิ	มธุเน	मधुने	"		मधुणः	मधुभ्यः
ปญจมิ	มธุนส	मधुनस्	"		"	
ษษฐิ	"		มธุนอส	मधुनोस्	มธุนาม	मधुनाम्
สप्तมิ	มธุนิ	मधुनि	"		มธุษ	मधुषु
ส.ปรथมา	มธ / มโธ	มधु / मधो	ผันเหมือน ปรथมา			

ข้อสังเกต : วิภक्तिที่ขึ้นต้นด้วยสระมีรูปเป็น **มธฺ** ยกเว้น ปรथมา., ทวิติยา., ส.ปรथมา. และ ษษฐิ.

พหูพจน์ มีรูปเป็น **มธฺ** ส่วนวิภक्तिที่ขึ้นต้นด้วยพยัญชนะมีรูปเป็น **มธ**

: ในนปฺงสกลิงค์ ศัพท์ที่เป็น **อิ (i)** และ **อุ (u)** การันต์ มักมี 2 รูป ใน ส.ปรथมา. เอกพจน์

ศัพท์ต่อไปนี้ผันอย่าง “มธ [น้ำผึ้ง]” เช่น

ไทย	เทวนาครี	โรมัน	ความหมาย
วस्तु	वस्तु	vastu	พัสดุ, สิ่งของ
อมพุ	अम्बु	ambu	น้ำ, ดอกบัว
วสุ	वसु	vasu	ทรัพย์, สมบัติ
อศฺรุ	अश्रु	aśru	น้ำตา
ทารุ	दारु	dāru	ท่อนไม้, ไม้
ลศุ	लक्षु	laśu	กระเทียม

คำอธิบายเพิ่มเติม

❖ คำคุณศัพท์ที่เป็น **อุ (u)** การันต์ นปฺงสกลิงค์ จตุรฺธิ.-สप्तมิ. เอกพจน์ และ ษษฐิ.-สप्तมิ.

ทวิพจน์ ผันเหมือน **ปศุ [สัตว์เลี้ยง]** ก็ได้ ตัวอย่าง เช่น ศัพท์ว่า

ไทย	เทวนาครี	โรมัน	ความหมาย
มฺทุ	मुदु	mudu	อ่อน
ปรถุ	प्रथु	prathu	กว้าง
ลฆุ	लघु	laghu	เบา
จารุ	चारु	cāru	งาม

3.5 การผัน อา (ā), อิ (i), ई (ī), อุ (u), ऊ (ū) การันต์ ในสตรีลิงค์

กถา [เรื่องเล่า] เป็น สตรีลิงค์ อา (ā) การันต์ ผันทั้ง 8 วิภक्ति ได้ ดังนี้

วิภक्ति	เอกพจน์		ทวิพจน์		พหูพจน์	
प्रथमा	कथा	कथा	कथे	कथे	कथासु	कथासु
द्वितीया	कथाम्	कथाम्	
तृतीया	कथाया	कथाया	कथाभ्याम्	कथाभ्याम्	कथाभिः	कथाभिः
चतुर्थी	कथायै	कथायै		..	कथाभ्यः	कथाभ्यः
पञ्चमी	कथायासु	कथायासु	
षष्ठी		..	कथाभ्यः	कथाभ्यः	कथानाम्	कथानाम्
सप्तमी	कथायाम्	कथायाम्		..	कथासु	कथासु
अष्टमि	कथे	कथे	ผันเหมือน प्रथमा			

คำอธิบาย

1. ตารางนี้ใช้สำหรับผันศัพท์ซึ่งเป็นคำนามและคุณศัพท์ อา (ā) การันต์ สตรีลิงค์ปกติทุกตัว
2. ในการผันเอกพจน์ ตั้งแต่ตृतीया.-สप्तमी. จะมีคำลงท้ายว่า -या, -ไย, -यासु, -यासु, -याम् ตามลำดับ (ท่องจำ → สูตร : -yā, -yai, -yās, -yās, -yām) และในการผัน อิ (i), ई (ī) การันต์ สตรีลิงค์ ก็มีลักษณะเหมือนกันกับ อา (ā) การันต์นี้
3. สูตร : -yā, -yai, -yās, -yās, -yām ยังนำไปใช้กับการผันสรรพนาม คือ तत् [त्-นั้น] สตรีลิงค์ด้วย (ดูการผัน तत् ศัพท์สรรพนาม สตรีลิงค์ บทที่ 5 หน้า 96)
4. अम्ब [แม่] ผันเหมือน कथा ยกเว้น अष्टमि. ใช้ अम्ब (अम्ब)

ศัพท์ต่อไปนี้ผันอย่าง “กถา [เรื่องเล่า]” เช่น

ไทย	เทวนาครี	โรมัน	ความหมาย
กนฺยา	कन्या	kanyā	หญิงสาว
เสนา	सेना	senā	กองทัพ
นาสิกกา	नासिका	nāsikā	จมูก
अनुज्ञा	अनुज्ञा	anujñā	คำอนุญาต, การอนุญาต
आशा	आशा	āśā	ความหวัง
विद्या	विद्या	vidyā	ความรู้, การเรียน
छाया	छाया	chāyā	ร่ม, เงา
वाचा	वाचा	vācā	คำพูด, วาจา

❖ मति [ใจ, ความรู้] เป็น สตรีลิงค์ อิ (i) การันต์ ผันทั้ง 8 วิภक्ति ได้ดังนี้

วิภक्ति	เอกพจน์		ทวิพจน์		พหูพจน์	
प्रथमा	मतिस्	मतिस्	मति	मती	मतयस्	मतयस्
द्वितीया	मतिम्	मतिम्		..	मतिस्	मतीस्
तृतीया	मतया	मत्या	मतिष्याम्	मतिभ्याम्	मतिभिस्	मतिभिस्
चतुर्थी	मतये मतये	मतये मत्यै		..	मतिष्यस्	मतिभ्यस्
पञ्चमी	मतेस् मतयास्	मतेस् मत्यास्	
षष्ठी		..	मत्येभ्यः	मत्योस्	मतिनाम्	मतिनाम्
सप्तमी	मतेः मतयाम्	मतेः मत्याम्		..	मतिषु	मतिषु
सं. प्रथमा	मते	मते	ผันเหมือน प्रथमा			

คำอธิบาย

1. ตารางนี้ใช้สำหรับผันศัพท์ซึ่งเป็นคำนาม อิ (i) การันต์ สตรีลิงค์ปกติทุกตัว
2. ใช้สำหรับผันคำคุณศัพท์ชั้นธรรมดาสตรีลิงค์ที่ลงท้ายด้วย อิ (i) เช่น ศุจิ [บริสุทธิ์]
3. ภาวศัพท์ (ศัพท์ที่สำเร็จรูปมาจากตัทธิต) ที่มีที่สุดเป็น-ติ เช่น สฤชฺฐิ [การสร้าง] ก็ผันอย่างนี้

4. อิ (i) การันต์ในสตรีลิงค์ ผันเหมือน **อคุนิ** [ไฟ] ในปุงลิงค์ทุกวิภक्ति

ยกเว้น ทวิตีया. พหูพจน์ เป็น **มติสฺ** (มतीस्) ใน ตฤตีया. เอกพจน์ เป็น **มตยา** (มत्या)

สำหรับ จตฺรฤตี.-สพฺตมী. เอกพจน์ จะผันเป็น มตฺโย, มตฺยาส, มตฺยาส และมตฺยาม ตามลำดับก็ได้

(ดูตัวเอน เทียบ กถา [เรื่องเล่า] ในสตรีลิงค์ สูตร : -yā, -yai, -yās, -yās, -yām)

ศัพท์ต่อไปนี้ผันอย่าง “มติ [ใจ, ความรู้]” เช่น

ไทย	เทวนาครี	โรมัน	ความหมาย
ชาติ	जाति	jāti	การเกิด
ราตรี	रात्रि	rātri	กลางคืน
รุจิ	रुचि	ruci	ความพอใจ
พุทธิ	बुद्धि	buddhi	ความรู้

नति [แม่น้ำ] เป็น สตรีलिङ्ग ई (I) कार्णन्तं पञ्चत्वं ४ विभक्तिं इति

विभक्ति	एकपञ्च		द्विपञ्च		पुष्पञ्च	
प्रथमा	नति	नदि	नतये	नद्यौ	नतयस्	नद्यस्
द्वितीया	नतिम्	नदिम्		..	नतिसु	नदिसु
तृतीया	नतया	नद्या	नतिष्याम्	नदिभ्याम्	नतिषु	नदिभिस्
चतुर्थी	नतये	नद्यै		..	नतिषु	नदिभ्यस्
पञ्चमी	नतयासु	नद्यास्	
षष्ठी		..	नतयेषु	नद्योस्	नतिनाम्	नदिनाम्
सप्तमी	नतयाम्	नद्याम्		..	नतिषु	नदिषु
सं. प्रथमा	नति	नदि	पञ्चमेव प्रथमा			

คำอธิบาย

1. ตารางนี้ใช้สำหรับผันศัพท์ซึ่งเป็นคำนาม **ई (I) कार्णन्तं** สตรีलिङ्गคัพทุกตัว
2. ใช้สำหรับผันคำคุณศัพท์ชั้นธรรมดาสตรีलिङ्गที่ลงท้ายด้วย **ई (I)** เช่น **सुहृत्** [สวयงาม]
3. ศัพท์ที่สำเร็จมาจากธาตุ + ตฤ (ที่เปลี่ยนรูปเป็น **-ตुरि**) สตรีलिङ्ग ก็ผันอย่างนี้
4. ใช้ **สูตร** : -yā, -yai, -yās, -yās, -yām

ศัพท์ต่อไปนี้ผันอย่าง “นति [แม่น้ำ]” เช่น

ไทย	เทวนาครี	โรมัน	ความหมาย
นารี	नारी	narī	ผู้หญิง
เทวี	देवी	devī	พระเทวี, เทพธิดา
เคารี	गौरी	gaurī	พระอุมา (ชายาพระศิวะ)
ปต্নี	पत्नी	patnī	แม่เรือน, ภรรยา
ปุตฺรี	पुत्री	putrī	ลูกสาว
วาณี	वाणी	vāṇī	พระสร้อยดี
สขี	सखी	sakhī	เพื่อนหญิง
ทาสี	दासी	dāsī	นางทาส, หญิงรับใช้
ปุตฺรี	पुत्री	putrī	ลูกสาว, บุตรี
ईदृशी (คุณ.)	ईदृशी	īdr̥śī	เช่นนั้น
กรตุรี (คุณ.)	कर्त्री	kartrī	ผู้ทำ
ทาดรี (คุณ.)	दात्री	dātrī	ผู้ให้

วृ [ภรรยา] เป็น สตรีลิงค์ ฐ (ū) การันต์ ผันทั้ง 8 วิภक्ति ได้ดังนี้

วิภक्ति	เอกพจน์		ทวิพจน์		พหูพจน์	
ปรथมา	वृत्सु	वधुस्	वृत्वे	वध्वौ	वृत्सु	वध्वस्
तृतीया	वृत्म्	वधुम्		..	वृत्सु	वधुस्
द्वितीया	वृत्वा	वध्वा	वृत्भ्याम्	वधुभ्याम्	वृत्भिः	वधुभिः
चतुर्थी	वृत्वै	वध्वै		..	वृत्भ्यः	वधुभ्यः
पञ्चमी	वृत्वासु	वध्वासु	
षष्ठी		..	वृत्वोः	वध्वोः	वृत्नाम्	वधुनाम्
सप्तमी	वृत्वाम्	वध्वाम्		..	वृत्भ्युः	वधुभ्युः
सं.ปรथमा	वृत्	वधु	ผันเหมือน ปรथมา			

คำอธิบาย

- ตารางนี้ใช้สำหรับผันศัพท์ซึ่งเป็นคำนาม ฐ (ū) การันต์ สตรีลิงค์หลายพยางค์ปกติทุกตัว ยกเว้นศัพท์นามสตรีลิงค์ ฐ (ū) การันต์ พยางค์เดียว เช่น ฐ [แผ่นดิน]
- มีวิธีผันเทียบกันได้กับ นที [แม่น้ำ] ยกเว้นแต่ ปรथมา. เอกพจน์ โดย ฐ (ū) การันต์ สตรีลิงค์ จะมี ส (s) เป็นตัวท้าย ส่วน อี (ī) การันต์ ไม่มี (เทียบ เหนุ และ สูตร : -yā, -yai, -yās, -yās, -yām ด้วย พร้อมทั้งดูข้อพึงสังเกตด้านล่างนี้)

ข้อพึงสังเกต

- ❖ คำที่ลงท้ายด้วย อี (ī), อี (ī) การันต์ และ ฐ (u, ū) การันต์ สตรีลิงค์ มีวิธีผันคล้ายคลึงกัน โดยเทียบ อี, อี > ย ส่วน ฐ, ฐ > ฐ (ī, ī > y ส่วน u, ū > v)

ศัพท์ต่อไปนี้ผันอย่าง “วृ [ภรรยา]” เช่น

ไทย	เทวนาครี	โรมัน	ความหมาย
ศวศรุ	स्वस्रु	śvaśrū	แม่ผิว
ชห	जुहू	juhū	ทัพพีในยัญพิธี
จมุ	चमु	camū	เสนา

แม้ศัพท์ว่า **วรัชาก** [กบตัวเมีย], **ปรส** [ผู้ตลอด], **ปนรฐ** [แม่หม้าย], **วีรส** [หญิงผู้ตลอด วีรชน] ก็ผันอย่างนี้ เว้นแต่ใน ทृतीया. เอกพจน์ รูปสำเร็จเป็น **วรัชาก** (वर्षा-वम्), **ปรส** (प्रस्वम्), **ปนรฐ** (पुन-वम् –แม่หม้าย), **วีรส** (वीरस्वम्) เท่านั้น

3.6 การผัน อี (ī), อุ (ū), เอา (au) การันต์ พยางค์เดียว ในสตรีลิงค์

อี [ปัญญา] เป็น สตรีลิงค์ พยางค์เดียว อี (ī) การันต์ ผันทั้ง 8 วิภक्ति ได้ดังนี้

วิภक्ति	เอกพจน์		ทวีพจน์		พหูพจน์	
ปรथมา	อีสุ	धीस्	ธिया	धियौ	ธियस्	धियस्
ทวิติยา	ธियम्	धियम्	
ตฤติยา	ธिया	धिया	ธียाम्	धीभ्याम्	ธีกิส	धीभिस्
จตุรตี	ธिये धिः	धिये धियै		..	ธีกियस्	धीभ्यस्
पञ्चमी	ธियस् धियास्	धियस् धियास्	
षष्ठी		..	ธियेस्	धियोस्	ธีนाम् ธियाम्	धीनाम् धियाम्
सप्तमी	ธियि धियाम्	धियि धियाम्		..	धिषु	धीषु
सं. प्रथमा	อีสุ	धीस्	ผันเหมือน ปรथมา			

กฎ การผันคำนาม อี (ī) การันต์ สตรีลิงค์ พยางค์เดียว

1. ถ้าวิภक्तिที่ขึ้นต้นด้วยพยัญชนะ ให้ประกอบเข้าไปได้เลย เช่น

อี + สุ = อีสุ	धी + स् = धीस्	dhī + s = dhīs
อี + กิส = ธีกิส	धी + भिस् = धीभिस्	dhī + bhis = dhībhis

2. ถ้าวิภक्तिที่ขึ้นต้นด้วยสระ ให้แปลง อี เป็น อिय (ī > iy) แล้วประกอบกับวิภक्तिที่ขึ้นต้นด้วยสระ เช่น

อี + เอา = ธिया	धी + औ = धियौ	dhī + au = dhiyau
-----------------	---------------	-------------------

3. นอกจากนี่การผัน อี (ī) การันต์ พยางค์เดียวยังใช้ข้อสังเกต เรื่อง ตฤติยา.-สप्तमी. เอกพจน์ ที่เมื่อผันแล้วมักลงท้ายด้วยคำว่า -या, -ये, -यास्, -यास्, -याम् ของคำนาม **อา, อิ, อี** การันต์ สตรีลิงค์ ได้ด้วย (สูตร : -yā, -yai, -yās, -yās, -yām)

คำนาม **อี (ī) การันต์ สตรีลิงค์ หลายพยางค์** ให้ผันเหมือน **นที [แม่น้ำ]** (ดู ข้อ 3.5 หน้า 49 เปรียบเทียบด้วย)

ภ [โลก, แผ่นดิน] เป็น สตรีลิงค์ พยางค์เดียว อุ (ū) การันต์ ผันทั้ง 8 วิภาคี ได้ดังนี้

วิภาคี	เอกพจน์		ทวีพจน์		พหุพจน์	
प्रथमा	भू	भूः	भूवौ	भूवौ	भूवः	भूवः
तृतीया	भूम्	भूवम्		”		”
द्वितीया	भूवा	भूवा	भूवाम्	भूवाम्	भूमिः	भूमिः
चतुर्थी	भूवे	भूवे		”	भूमिः	भूमिः
	भूवौ	भूवौ				
पञ्चमी	भूवः	भूवः		”		”
	भूवास	भूवास				
षष्ठी		”	भूविः	भूविः	भूवाम्	भूवाम्
					भूवाम्	भूवाम्
सप्तमी	भूवि	भूवि		”	भूषु	भूषु
	भूवाम्	भूवाम्				
सं.प्रथमा	भू	भूः	ผันเหมือน प्रथमा			

ภ การผันคำนาม อุ (ū) การันต์ สตรีลิงค์ พยางค์เดียว

1. ถ้าวิภาคีที่ขึ้นต้นด้วยพยัญชนะให้ประกอบเข้าไปได้เลย เช่น

$$\text{ภ} + \text{ส} = \text{ภूस}$$

$$\text{भू} + \text{स} = \text{भूसः}$$

$$\text{bhū} + \text{s} = \text{bhūs}$$

$$\text{ภ} + \text{भि} = \text{ภूमि}$$

$$\text{भू} + \text{भिस} = \text{भूमिसि}$$

$$\text{bhū} + \text{bhis} = \text{bhūbhis}$$

2. ถ้าวิภาคีที่ขึ้นต้นด้วยสระ ให้แปลง อุ เป็น อู (ū > uv) แล้วประกอบกับวิภาคีนั้น เช่น

$$\text{ภ} + \text{อ} = \text{ภูว}$$

$$\text{भू} + \text{औ} = \text{भुवौ}$$

$$\text{bhū} + \text{au} = \text{bhuvau}$$

3. นอกจากนี้การผัน อุ (ū) การันต์ พยางค์เดียวยังใช้ข้อสังเกต เรื่อง ดุติยา.-สप्तमी. เอกพจน์ คำลงท้ายจะเป็น -วา, -ไว, -वास, -वास, -वाम् (-vā, -vai, -vās, -vās, -vām) เช่น

$$\text{ภ} + \text{अस} = \text{भूवः} \text{ หรือ } \text{भूवास}$$

$$\text{भू} + \text{अस} = \text{भूवः} / \text{भूवास}$$

$$\text{bhū} + \text{as} = \text{bhuvās} / \text{bhuvās}$$

(पञ्चमी. และ षष्ठी. เอกพจน์ ก็ได้ทั้งคู่)

คำนาม อุ (ū) การันต์ สตรีลิงค์ หลายพยางค์ ให้ผันเหมือน वृ [ผู้หญิง, ภรรยา] (ดูข้อ 3.5 หน้า 51 เปรียบเทียบด้วย)

ข้อพึงสังเกต : นาม สตรีลิงค์ พยางค์เดียวที่ลงท้ายด้วย อิ (ī) และ อุ (ū) มีวิธีผันอย่างเดียวกัน คือให้เปลี่ยนสระท้ายศัพท์ คือ อิ เป็น อิย อุ เป็น อู (ī > iy ส่วน ū > uv) เมื่อประกอบวิภาคีที่ขึ้นต้นด้วยสระ

เนา [เรือ] เป็น สตรีลิงค์ พยางค์เดียว เอา (au) การันต์ ผันทั้ง 8 วิภक्ति ได้ดังนี้

วิภक्ति	เอกพจน์		ทวิพจน์		พหูพจน์	
ปรथมา	เนาสุ	नौस्	नावे	नावी	नावसु	नावस्
तृतीया	नावम्	नावम्		„		„
द्वितीया	नाव	नाव	नावयाम्	नौभ्याम्	नावसु	नौभिस्
चतुर्थी	नावे	नावे		„	नावसु	नौभ्यस्
पञ्चमी	नावसु	नावस्		„		„
षष्ठी		„	नावोस्	नावोस्	नावाम्	नावाम्
सप्तमी	नावी	नावी		„	नावु	नौषु
सं.ปรथमा	ผันเหมือน ปรथมา					

การผันคำนาม เอา (au) การันต์ สตรีลิงค์ พยางค์เดียว มีกฎง่าย ๆ ดังนี้

1. ถ้าวิภक्तिที่ขึ้นต้นด้วยพยัญชนะให้ประกอบเข้าไปได้เลย เช่น

เนา + सु = เนาสु

नौ + स् = नौस्

nau + s = naus

เนา + गिस् = नेगिस्

नौ + भिस् = नौभिस्

nau + bhis = naubhis

2. ถ้าวิภक्तिที่ขึ้นต้นด้วยสระ ให้แปลง เอา เป็น आव (au > āv) แล้วประกอบกับวิภक्तिนั้น เช่น

เนา + आव = नावे

नौ + औ = नावौ

nau + au = nāvau

3.7 การผัน ण (ṛ) และ ओ (o) การันต์ ในปुंलिंग์และस्त्रीलिंग์

3.7.1 การผัน ण (ṛ) การันต์ ในปुंलिंग์และस्त्रीलिंग์

การผันคำนาม ण (ṛ) การันต์ ปุंलिंग์ และस्त्रीलिंग์ (ส่วนใหญ่ลงท้ายด้วย दृ - tr)

คำนาม ण (ṛ) การันต์ แบ่งเป็น 2 ชนิด คือ

1. สำเร็จมาจาก ण + दृ (tr) ปัจจัย นิยมใช้เป็นคำขยายหรือ คุณศัพท์ เป็นได้ทั้ง 3 ลिंग์

เช่น कृ (kr) ण + दृ (tr) = कृदृ (karṭṛ) แปลว่า ผู้ทำ

दा (dā) ण + दृ (tr) = दादृ (dātṛ) แปลว่า ผู้ให้

2. คำนามบอกเครือญาติ จัดเป็นลिंग์ตามธรรมชาติ คือ เพศชาย เช่น พ่อ เป็นปुंलिंग์ เพศหญิง เช่น แม่ เป็นस्त्रीलिंग์ คำ ण (ṛ) การันต์บอกเครือญาติ ผันเหมือนกันทั้งปुंलिंग์และस्त्रीลिंग์ คำเหล่านี้ ยกตัวอย่าง คือ

पितृ (pitṛ) แปลว่า พ่อ

भ्रातृ (bhrāṭṛ) แปลว่า พี่ชาย, น้องชาย

मातृ (mātṛ) แปลว่า แม่

दुहितृ (duhitṛ) แปลว่า ลูกสาว

ข้อสังเกต

❖ คำนามบอกเครือญาติ 2 ศัพท์คือ **นปตฤ** (naptr) = หลาน และ **สวสฤ** (svasr) = พี่สาว, น้องสาว แม้จะจัดอยู่ในคำนามลงท้ายด้วย **ฤ** (r) การันต์ชนิดที่ 2 แต่ก็ต้องนำไปผันเหมือนชนิดที่ 1 (คำคุณศัพท์)

❖ คำนาม **ฤ** (r) การันต์ที่เป็นคุณศัพท์และที่บอกเครือญาติทั้งสองชนิดนี้มีวิธีการผันต่างกัน บ้างเล็กน้อย บางวิภัตติ จะผันคำนามทั้งสองชนิดนั้น โดยจะผันคำนามบอกเครือญาติ คือ **ปิตฤ** (pitr) พ่อ ปุลงสิงค์ และ **ทาดฤ** (dātr) เป็นคำคุณศัพท์ แปลว่า ผู้ให้ ผันเป็น ปุลงสิงค์ ดังนี้

ปิตฤ [พ่อ] คำนามบอกเครือญาติ เป็น ปุลงสิงค์ **ฤ** (r) การันต์
ทาดฤ [ผู้ให้] คำคุณศัพท์ เป็น ปุลงสิงค์ **ฤ** (r) การันต์ (ตัวเอน) ผันดังนี้

วิภัตติ	เอกพจน์		ทวิพจน์		พหูพจน์	
ปรธมา*	ปิตา	पिता	ปิตเรา	पितरौ	ปิตรสุ	पितरस्
	ทาดา	दाता	ทาดารเรา	दातारौ	ทาดारसु	दातारस्
ทวิติยา*	ปิตรมุ	पितरम्		..	ปิตฤण ¹⁵	पितृन्
	ทาดารมุ	दातारम्		..	ทาดฤण	दातृन्
ตฤติยา	ปิตฺรา	पित्रा	ปิตฤภยามุ	पितृभ्याम्	ปิตฤภิส	पितृभिस्
	ทาดฺรา	दात्रा	ทาดฤภยามุ	दातृभ्याम्	ทาดฤภิส	दातृभिस्
จตุรฺถิ	ปิตฺเร	पित्रे		..	ปิตฤภยสุ	पितृभ्यस्
	ทาดฺเร	दात्रे		..	ทาดฤภยสุ	दातृभ्यस्
ปญจมิ	ปิตฺสุ	पितुस्	
	ทาดฺสุ	दातुस्	
ษษฐิ		..	ปิตฺโรสุ	पित्रोस्	ปิตฤणามุ	पितृणाम्
		..	ทาดฺโรสุ	दात्रोस्	ทาดฤणามุ	दातृणाम्
สप्तมิ	ปิตฺริ	पितरि		..	ปิตฤษุ	पितृषु
	ทาดฺริ	दातरि		..	ทาดฤษุ	दातृषु
ส.ปรธมา*	ปิตฺสุ	पितुस्	ผันเหมือน ปรธมา			
	ทาดฺสุ	दातुस्				

หมายเหตุ เครื่องหมาย * บ่งบอกว่าคำนาม **ฤ** (r) การันต์ทั้งสองชนิด ผันต่างกันเล็กน้อย

¹⁵ สตรีสิงค์เป็น มาตฤण (मातृस्/ mātṛs)

กฎการผันคำนามลงท้ายด้วย ฤ (r) การันต์ มีกฎง่าย ๆ ดังนี้

1. วิภक्ति 5 ตัวแรก คือ **สฺ เอา อสฺ อมฺ เอา** (s au as am au)

1.1. สำหรับคำนามบอกเครือญาติให้ทำสระ ฤ (r) เป็นชั้นคุณ คือ **อฺฤ** (ar) เช่น

पितृ + एा = पितरा **पितृ + औ = पितरौ** **pitṛ + au = pitarau**

พิเศษสำหรับ ปุรตมา. เอกพจน์ เมื่อประกอบกับ **สฺ** (s) ให้ลบ **สฺ** (s) พร้อมกับ **รฺ** (r) แล้ว ชดเชยด้วยการทำสระให้ยาว คือ **อ** เป็น **อา** (a > ā)

1.2. สำหรับคำนามที่สำเร็จมาจากธาตุให้ทำสระ ฤ (r) เป็นชั้นพฤทธิ คือ **อาฤ** (ār) เช่น

तादृ + एा = तादा **दा + औ = दातारौ** **dāṛ + au = dātārau**

พิเศษสำหรับ ปุรตมา. เอกพจน์ เมื่อประกอบกับ **สฺ** (s) ให้ลบ **สฺ** (s) พร้อมกับ **รฺ** (r)

2. ถ้าวิภक्तिที่ขึ้นต้นด้วยพยัญชนะที่เหลือ ให้ประกอบเข้าไปได้เลย เช่น

पितृ + भिस् = पितृभिस् **पितृ + भिस् = पितृभिस्** **pitṛ + bhis = pitṛbhis**

3. ถ้าวิภक्तिที่ขึ้นต้นด้วยสระที่เหลือให้แปลง **ตृ** เป็น **त्र** (ṭṛ > tr) แล้วประกอบวิภक्तिนั้น เช่น

पितृ + आ = पित्रा **पितृ + आ = पित्रा** **pitṛ + ā = pitrā**

4. ปद्यมี., ษษฐี. และ สप्तमी. เอกพจน์ มีรูปพิเศษ คือ ไม่เป็นไปตามกฎ 3 ข้อข้างต้น

พิเศษสำหรับ สตรีลิงค์ กลุ่มคำที่สำเร็จมาจากธาตุ ที่ลงท้ายด้วย **-ตृ** (-ṭṛ) มักเปลี่ยนรูปเป็น **-त्री** (-trī) เช่น **तादृ** ก็กลายเป็น **ताद्री** (dāṛ > dātrī) แล้วนำไปผันเหมือน **อิ** (ī) การันต์ สตรีลิงค์

-ฤ (r) การันต์ ในนปुंसกลิงค์ นำไปใช้อย่างคุณนามพอมิบ้าง ตั้งแต่ **तृतीय**.-**सप्तमी**. เอกพจน์ และ **षष्ठी**.-**सप्तमी**. ทวิพจน์ วิธีผันจะพอมเทียบได้กับ **वारि** [น้ำ] หรือ **मृ** [น้ำผึ้ง] คือ จะผันแบบเดียวกันก็ได้ (*ดูตัวเอน*)

ผัน **गृत्** [ผู้ทำ] คำคุณศัพท์ เป็น นปुंसกลิงค์ พอมเป็นตัวอย่าง ดังนี้

วิภक्ति	เอกพจน์		ทวิพจน์		พหูพจน์	
पुरतमा	गृत्	कर्तु	गृत्	कर्तुणी	गृत्	कर्तुणि
तृतीय	„	„	„	„	„	„
तृतीय	गृत्	कर्त्र	गृत्	कर्तुभ्याम्	गृत्	कर्तुभिस्
	गृत्	कर्तुणा				
जदृ	गृत्	कर्त्रे	„	„	गृत्	कर्तुभ्यस्
	गृत्	कर्तुणे				

विकृति	एकपञ्च	द्विपञ्च	पुत्रपञ्च
पञ्चमी	करतुस् करतुणस्	कर्तुस् कर्तुणस्	”
षष्ठ्यु	”	करतुणोस् करतुणोस्	करतुणाम् कर्तुणाम्
सप्तमी	करतरि करतुणमि	कर्तरि कर्तुणि	”
सं.प्रथमा	करतु करतुस्	कर्तु कर्तुस्	पञ्चमेव प्रथमा

3.7.2 การผัน ओ (o) การันต์ ในปुञ्जिङ्และसद्विङ्

को [वृ] เป็น पुञ्जिङ्และसद्विङ् ओ (o) การันต์ ผันทั้ง 8 विकृति ได้ดังนี้

विकृति	एकपञ्च	द्विपञ्च	पुत्रपञ्च
प्रथमा	कास् गौस्	कावो गावो	कावस् गावस्
द्वितीया	काम् गाम्	”	कास् गास्
तृतीया	का गवा	कावाम् गोवाम्	काविसु गोविसु
चतुर्थी	का गवे	”	काविसु गोविसु
पञ्चमी	कास् गोस्	”	”
षष्ठ्यु	”	कावोस् गवोस्	काम् गवाम्
सप्तमी	कवि गवि	”	काविसु गोविसु
सं.प्रथमा	पञ्चमेव प्रथमा		

ข้อสังเกต : विकृति ที่ขึ้นต้นด้วยพยัญชนะ ให้ใส่ต่อท้ายได้เลย

ยกเว้น प्रथमा., सं.प्रथमा. = कास् (gaus)

3.8 นามศัพท์ที่มีการผันเป็นพิเศษ

3.8.1 สข [เพ็อน] อิ (i) การันต์ ปุงลิงค์ ผันทั้ง 8 วิภक्ति ได้ดังนี้

วิภक्ति	เอกพจน์		ทวิพจน์		พหูพจน์	
ปรथมา	สขา	สखा	สขาเยา	สखायौ	สขायस्	สखायस्
ทวิติยา	สขायम्	สखायम्		..	สขีนุ	สखीन्
ตฤติยา	สขया	सख्या	सखियाम्	सखिभ्याम्	सखिभिस्	सखिभिस्
จตุรुठी	सख्ये	सख्ये		..	सखियस्	सखिभ्यस्
पञ्चमी	सख्युस्	सख्युस्	
षष्ठी		..	सख्येस्	सख्योस्	सखीनाम्	सखीनाम्
सप्तमी	सख्ये	सख्यौ		..	सखिषु	सखिषु
सं.ปรथमा	सखे	सखे	ผันเหมือน ปรथมา			

ข้อสังเกต : สขอิ มีคำคำ คือ สขา- (สขาย-) และ สขि- (สขย-) (ในเส้นดำเข้ม ผันได้เทียบ **อคฺนิ**)

3.8.2 ปติ [ผู้เป็นใหญ่, สามี] ปุงลิงค์ เมื่อแปลว่า “ผู้เป็นใหญ่” ในกรณีที่เป็นตัวสุดท้ายของสมาส เช่น **เสนาปติ** [เสนาบดี] ผันเหมือน **อคฺนิ** [ไฟ] ถ้าแปลว่า “ผิว” ส่วนใหญ่จะผันเหมือน **อคฺนิ** ยกเว้น ตฤติยา.-สप्तमी. เอกพจน์ ซึ่งผันเหมือน **สขि**

3.8.3 ไร [ทรัพย์, สมบัติ] ไอ (ai) การันต์ เป็น ปุงลิงค์ และสตรึลิงค์ ผันทั้ง 8 วิภक्ति ดังนี้

วิภक्ति	เอกพจน์		ทวิพจน์		พหูพจน์	
ปรथมา	रास्	रास्	रायेा	रायौ	रायस्	रायस्
ทวิติยา	रायम्	रायम्	
ตฤติยา	राया	राया	रायाम्	राभ्याम्	राभिस्	राभिस्
จตุรुठी	राये	राये		..	रायस्	राभ्यस्
पञ्चमी	रायस्	रायस्	
षष्ठी		..	रायेस्	रायोस्	रायाम्	रायाम्
सप्तमी	रायि	रायि		..	रायु	रायु
सं.ปรथमा	ผันเหมือน ปรथมา					

ข้อสังเกต : ไร มีคำคำ คือ รา- และ राय-

❖ เมื่อประกอบวิภक्तिที่ขึ้นด้วยสระ เปลี่ยนรูปเป็น राय (rāy) และเมื่อประกอบวิภक्तिที่ขึ้นต้นด้วยพยัญชนะ เปลี่ยนรูปเป็น रा (rā)

3.8.4 คำนาม ที่ลงท้ายด้วย ปา [ผู้คุ้มครอง] เมื่ออยู่ท้ายคำสมาส เช่น

วิศวา [ผู้คุ้มครองทุกสิ่งทุกอย่าง] อา (ā) การันต์ เป็น ปุงลิงค์ และสตรีลิงค์ ผันทั้ง 8 วิภक्ति ดังนี้

วิภक्ति	เอกพจน์		ทวิพจน์		พหูพจน์	
ปรथมา	วิศวา	วิศวา	วิศวา	วิศวา	วิศวา	วิศวา
ทุวีตีया	วิศวา	วิศวา	วิศวา	วิศวา
ตฤतीया	วิศวา	วิศวา	วิศวา	วิศวา	วิศวา	วิศวา
जटुरी	วิศวา	วิศวา	วิศวา	วิศวา
पञ्चमी	วิศวา	วิศวา
षष्ठी	วิศวา	วิศวา	วิศวา	วิศวา
सप्तमी	วิศวา	วิศวา	วิศวา	วิศวา
सं. प्रथमा	ผันเหมือน प्रथमा					

ข้อสังเกต : วิศวา ในการผันกับ สุปวิภक्ति ที่ขึ้นต้นด้วยสระ ให้ลบ อา (ā) ท้ายคำ ยกเว้น ในวิภक्तिแข็ง (strong) คือ เออา อสุ อมุ เออา (au as am au)

3.8.5 สตรี [หญิง, สตรี] อี (ī) การันต์ เป็น สตรีลิงค์ ผันทั้ง 8 วิภक्ति ได้ดังนี้

วิภक्ति	เอกพจน์		ทวิพจน์		พหูพจน์	
ปรथมา	สตรี	สตรี	สตรี	สตรี	สตรี	สตรี
ทุวีตีया	สตรี	สตรี	สตรี	สตรี
ตฤतीया	สตรี	สตรี	สตรี	สตรี	สตรี	สตรี
जटुरी	สตรี	สตรี	สตรี	สตรี
पञ्चमी	สตรี	สตรี
षष्ठी	สตรี	สตรี	สตรี	สตรี
सप्तमी	สตรี	สตรี	สตรี	สตรี
सं. प्रथमा	สตรี	สตรี	ผันเหมือน प्रथमा			

ข้อสังเกต :

- ❖ สตรี มีคำคำ คือ สตรี- และ สตรี- (เทียบ สุต : -yā, -yai, -yās, -yās, -yām)
- ❖ लक्ष्मी [โชค, วาสนา, พระนางลักษมี] เป็นสตรีลิงค์ อี (ī) การันต์ ผันเหมือน नती [แม่น้ำ] ยกเว้น ปรथมา. เอกพจน์ เป็น लक्ष्मी and सं. प्रथमा. เอกพจน์ เป็น लक्ष्मी

แบบฝึกหัด บทที่ 3

ตอนที่ 1 : การผันคำนาม อชันตะ (ให้เขียนด้วยอักษรเทวนาครีและอักษรโรมัน)

1. จงผัน นามศัพท์ ปุงลิงค์ ดังต่อไปนี้ ด้วยวิภक्तिทั้ง 8 ทั้ง 3 พจน์ ให้ครบถ้วน
 - 1.1 **नृप** [พระเจ้าแผ่นดิน] 1.2 **नृपति** [พระเจ้าแผ่นดิน] 1.3 **साधु** [นักบวช]
2. จงผัน นามศัพท์ นปุงสกลิงค์ ดังต่อไปนี้ ด้วยวิภक्तिทั้ง 8 ทั้ง 3 พจน์ ให้ครบถ้วน
 - 2.1 **बल** [แรง, กำลัง] 2.2 **अस्थि** [กระดูก] 2.3 **अम्बु** [น้ำ, ดอกบัว]
3. จงผัน นามศัพท์ สตรีลิงค์ ดังต่อไปนี้ ด้วยวิภक्तिทั้ง 8 ทั้ง 3 พจน์ ให้ครบถ้วน
 - 3.1 **सेना** [กองทัพ] 3.2 **रात्रि** [กลางคืน] 3.3 **दासी** [หญิงรับใช้] 3.4 **चमू** [เสนา]

ตอนที่ 2 : การันต์ ลิงค์ พจน์ วิภक्ति คำแปลการกต่างๆ

คำสั่ง : จงตอบคำถามต่อไปนี้ (ดูคำศัพท์ในบทที่ 3)

1. นามศัพท์ต่อไปนี้ เป็น การันต์ ลิงค์ พจน์ วิภक्तिอะไร และแปลว่าอะไร

ตัวอย่าง : **फलन** = เป็น อ การันต์ นปุงสกลิงค์ เอกพจน์ ตฤติยาวิภक्ति แปลว่าด้วยผลไม้

		การันต์	ลิงค์	พจน์	วิภक्ति	แปลว่า
1.1	शत्रौ	=
1.2	बलात्	=
1.3	ग्रामेण	=
1.4	गौरीभ्याम्	=
1.5	कोपः	=
1.6	जुहूम्	=
1.7	छायाभ्यः	=
1.8	भूनाम्	=

2. จงประกอบคำต่อไปนี้ให้เป็นภาษาสันสกฤต (ให้เขียนด้วยอักษรเทวนาครี ตามลำดับเลขยก)

ตัวอย่าง : หญิงสาวทั้งหลาย² ในหมู่บ้าน¹ = **ग्रामे कन्याः**

2.1. พระราชโอรสทั้งสอง ² ของพระเจ้าแผ่นดิน ¹	2.2. การเกิด ² ในเวลากลางคืน ¹
2.3. ผลไม้ทั้งหลาย ² ในมือทั้งสอง ¹	2.4. ซึ่งดอกบัว ² ในน้ำ ¹
2.5. ด้วยม้าทั้งสอง	2.6. ในหนทาง ² สู่มหมู่บ้าน ¹